

Adolf Berl i Gardiner Mins

Knjiga: *Moderna korporacija i privatno vlasništvo* (1932)

Kroz organski rast (merdžerovanje), to jest spajanje preduzeća došlo je do organskog rasta preduzeća i njihove koncentracije moći u rukama nekoliko velikih korporacija kojima upravljaju menadžeri. U rukama nekoliko ljudi se na taj način koncentrisala ogromna moć. Preduzeća su rasla zbog fabričkog načina proizvodnje - ekonomija obima i masovna proizvodnja. Toliki broj radnika i toliko veliku proizvodnju ne može više da finansira jedan čovek ili nekoliko njih ili neka bogata familija ili nekoliko bogatih familija. Dolazi do razdvajanja vlasništva od upravljanja. Kako firme brzo narastaju tako se i vlasništvo akcionara disperzuje sve više. Akcionari postaju sve razuđeniji dok je udeo menadžera u vlasništvu zanemarljiv. Pitanje koje se onda postavlja je da li će onda menadžeri maksimizirati profit za akcionare. Postoji sukob interesa. Jedinstvo vlasništva i upravljanja implicira da onaj čija je imovina ima interes da je upotrebi na najefikasniji način jer vlasnik prisvaja plodove svog rada. Sopstveni interes i tržište (konkurencija) teraju na efikasnu proizvodnju. U velikim korporacijama toga nema jer oni koji upravljaju proizvodnjom nisu vlasnici preduzeća te stoga nemaju interes da maksimiziraju profit. Akcionara je mnogo, razučeni su i nestručni te samim tim nemaju uticaja na odluke koje donose menadžeri. Takođe, za preduzeće akcionari garantuju samo svojim udelom u preduzeću tako da nisu ni zainteresovani za kontrolu rada menadžmenta jer je to skup proces.

Menadžeri će stoga ostvarivati zadovoljavajući profit za akcionare dok će sa druge strane maksimizirati svoje plate i bonuse, kupovaće skup nameštaj i umetnine i njima opreмати svoje kancelarije, kompanija će imati na raspolaganju skupe automobile, avione itd. Dakle menadžeri su samo savremena forma feudalaca - moć u rukama nekolicine. Uloga korporacija u društvu je ogromna. One su u stanju da donesu benefit ili štetu celom jednom društvu. Korporacije utiču na bogatstvo i siromaštvo i tokove trgovine, one kreiraju i uništavaju bogatstvo. Zbog koncentracije moći u rukama nekolicine, velike i moćne korporacije nisu više obična preduzeća koja vrše ekonomsku aktivnost. One su društvene institucije čija moć doseže moć države. Berl i Mins su se zalagali za to da država nađe mehanizme da kontroliše korporacije jer ukoliko upravni odbori i direktori nisu odgovorni svojim glasačima (akcionarima) postoji opasnost suzbijanja demokratije. U strahu do velike ekonomske moći menadžera i korporacija, Berl i Mins daju svoje viđenje kako bi jedno društvo trebalo da izgleda. U pitanju je jedna vrsta benevolentnog feudalizma. Korporativni lideri treba da sprovedu programe pravednih nadnica, da pomažu široj zajednici, da stabilizuju biznis, da nude sigurnost za zaposlene. Dakle Berl i Mins su se pribojavali velike moći menadžera i zato su upozoravali javnost i naučnike.

Sa druge strane, američki posleratni sociolozi (Talcott Parsons i Ralf Darendorf) su menadžersku tezu Berla i Minsa prihvatili sa oduševljenjem. Separacija vlasništva, po njima, doprinosi razvitku demokratije jer su preduzeća u kvazi-javnom vlasništvu. Dakle, u pitanju je pluralizam vlasništva za razliku od prethodnih vremena kada je cela ekonomska aktivnost bila u vlasništvu nekoliko porodica i finansijera. Samim tim što nisu pod pritiskom akcionara i finansijera, profit više nije najvažniji. Korporacije, prema ovim sociolozima, imaju odgovornost prema društvu, tako da oni govore o korporaciji sa dušom. Narodni kapitalizam je doprineo da se demonopolizuje ekonomska moć i vlast.

Džon Kenet Galbrejt

Knjige: *Društvo izobilja (1958)* i *Nova industrijska država (1967)*

Tokom Niksonove administracija šezdesetih i sedamdesetih godina prošlog veka moć je bila koncentrisana u velikim korporacijama. Upravo zbog toga su one bile nezaobilazan faktor u rešavanju gorućih društvenih problema kao što su zagađenje, sigurnost zaposlenja, sigurnost proizvoda itd. Galbrejt je uvideo da je moć u rukama korporacija usko vezana sa napretkom u tehnološkom razvoju. Okruženje koje korporacije pokušavaju da stvore je oligopolističko sa ciljem da utiču na cene svojih proizvoda i cene proizvoda dobavljača kako bi unele izvesnost u svoje poslovanje. Jedna od osnovnih strategija širenja je kroz pravljenje konglomerata, to jest horizontalno i vertikalno pripajanje. Kod horizontalnog pripajanja korporacija preuzima vlasništvo nad svojim konkurentima dok kod vertikalnog preuzima vlasništvo nad lancem dobavljača. Kako Galbrejt tvrdi, korporacije nisu izuzetak već novi model proizvodnje koji se razlikuje od neoklasičnog modela savršeno konkurentnog tržišta sačinjenog od malih (inokosnih) proizvođača koji ne mogu da utiču na cenu i koji su primorani da odgovore zahtevima suverenih potrošača radi maksimizacije profita. Po Galbrejtu, korporacije su velike, mogu da utiču na cenu proizvoda koje proizvode i nije im primarni cilj maksimizacija profita. Štaviše, koncentracija moći nije dovela do neefikasne proizvodnje i bezobzirne eksploatacije ekonomske moći. Velike korporacije su ključ tehnološkog napretka. Tehnološke promene su skupe i prati ih velika neizvesnost da li će se isplatiti. Zato su potrebne korporacije, džinovska preduzeća jer raspolažu neophodnim sredstvima da uđu u rizičan i skup proces tehnoloških istraživanja ili su u stanju da se zaduže kod finansijera pod povoljnijim uslovima jer kontrolišu cene dobavljača i cene svojih proizvoda tako što oblikuju ukuse i potrebe potrošača. Sa druge strane, pošto je tržište sve kompleksnije i pošto su tehnologije sve kompleksnije potreban je čovek organizacije koji je kompetentan za vođenje jednog ovako zamršenog procesa. Potreban je tim ljudi koji će se baviti nabavkom, marketingom, proizvodnjom, istraživanjem i razvojem, računovodstvom. Ti ljudi su tehnokrate, oni sačinjavaju tehnostukturu koja čini novi faktor proizvodnje (pored rada, zemlje i kapitala).

Ciljevi tehnostrukture su opstanak i reprodukcija - rast i ublažavanje neizvesnosti. Potreba za zaštitom sigurnosti. Tehnokrate teže samopromociji i statusu. Njihova je potreba da afirmišu svoj položaj u društvu i korporaciji. Maksimizacija sopstvene moći, prestiža i uticaja. To postižu kroz tehnološki napredak, to jest kroz rast tržišnog uticaja firme. Oni generišu zadovoljavajuće profite za akcionare kako bi zadržali nezavisnost i kako bi opstali. Rast firme omogućava ubiranje zadovoljavajućih profita i statusni napredak tehnokrata (rukovode velikom i poznatom firmom).

U novom modelu poslovanja nema suvereniteta potrošača. Velike korporacije smanjuju neizvesnost u poslovanju kroz dugoročne ugovore sa dobavljačima i kroz agresivnu reklamnu aktivnost. Potrebno je stvoriti kulturu potrošačkog društva, da se kupuje ne ono što je potrebno već ono što je najnovije. Da bi se to postiglo, potrebe je neophodno reprodukovati, kreirati i oblikovati. Takođe, potrošači moraju biti kupovno moćni. Država mora upravljati agregatnom tražnjom. Tako se reprodukuje tehnostuktura i obezbeđuje ulaganje u istraživanje i razvoj. Istovremeno će masovna, privatna proizvodnja, proizvesti

veliki broj proizvoda koji nisu potrebni kako bi se zadovoljile ekstravagantne potrebe bogatih potrošača. To će istovremeno voditi manjku javnih dobara kojima je svrha zadovoljavanje osnovnih ljudskih potreba, posebno siromašnih delova stanovništva. Zato je država potrebna, da bi vršila redistribuciju. Ipak, država ne treba da razbija velike korporacije jer se time ugrožava tehnološki napredak. Takođe, u to vreme su sindikati kao i država bili dovoljno snažni da spreče eventualne zloupotrebe ekonomske moći od strane velikih korporacija. Država treba da kreira mehanizam kroćenja i usmeravanja velikih korporacija, a ne da pronalazi načine da ih uništava. Što je manja ponuda dobara za siromašne, to su ta dobra skuplja i siromašni su u težem položaju. Rešenje je u državi blagostanja. Zaštita prava radnika, sigurnost zaposlenja, besplatno obrazovanje, zaštita zdravlja, jak sindikat, investicije u humani kapital, proizvodnja javnih dobara. Potrebno je imati visok porez na potrošnju i progresivni sistem oporezivanja.